

МУЗЕЄФІКАЦІЯ ЗАМКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ ЯК ОДИН З ФАКТОРІВ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ОБЛАСТІ

© Жукова О.В., 2005

Розглянуто комплекс проблем і перспектив із збереження та музеєфікації замків Хмельниччини. Запропоновано організацію музеїв на базі пам'яток архітектури та їх введення до туристичних маршрутів, розробку єдиної наукової концепції музейного будівництва та розвитку туризму в області з урахуванням всіх пам'яток.

Ключові слова: архітектурний заповідник, метод музеєфікації, екскурсійне відвідування, туристичний маршрут, наукова концепція музейного будівництва, туристична індустрія.

Постановка проблеми. Сучасне використання замкових комплексів як найважливіший показник збереження історико-архітектурної спадщини.

Мета статті. Метою досліджень комплексу музеєфікації замків даного регіону є розширення і вдосконалення музейної мережі та створення нових історико-архітектурних заповідників, поєднання музейних споруд і підприємств туризму, розробка туристичних маршрутів, що позитивно впливатимуть на цю проблему.

Основна частина. Хмельницька область належить до історичного регіону Поділля, включаючи невелику частину Південної Волині. Внаслідок складної і бурхливої історії цього краю тут залишилась велика кількість різноманітних історико-архітектурних пам'яток: замки і фортеці, храми і монастирі, садибні комплекси та історична забудова міст. Всього тут нараховується 340 пам'яток історії та архітектури національного і місцевого значення. Серед них значне місце належить замковим спорудам, яких збереглося дванадцять.

Рівень збереженості та музеєфікації замків є неоднаковим. Найбільш цілісно збереглися замкові комплекси в Кам'янці-Подільському та Меджибожі – добре відомі об'єкти масового туризму, на базі яких створено історико-архітектурні заповідники. У задовільному стані замки в Старокостянтиніві, Ізяславі, Сатанові, Летичеві, Панівцях, але при цьому немає музеєфікації цих пам'яток або використання в туристичній сфері. Від замкових комплексів у Зінькові, Жванці, Сутківцях, Рихті, Чернокозинцях до наших часів дійшли лише руїни, що поступово зникають.

Оскільки одним з найважливіших показників збереження історико-архітектурної спадщини є сучасне використання, то це питання сьогодні постало дуже гостро. Незважаючи на значні наукові досягнення в галузі реставрації, певні успіхи в пристосуванні пам'яток архітектури, зокрема замків, для сучасних потреб, проблема реставрації і використання пам'яток у сучасному житті залишається невирішеною. Як було зазначено, більшість із замкових комплексів Хмельниччини використовується нерационально або знаходиться в напівзруйнованому стані. Як показує практика використання замкових комплексів сусідніх областей, організація музеїв та екскурсійних маршрутів є найдійовішим засобом фізичного і морального збереження подібних пам'яток. А оскільки Хмельниччина – регіон з багатьма пам'ятками фортифікаційного будівництва, то він заслуговує на більш розвинуту й оригінальну музейну мережу, ніж має зараз.

Організація музею в пристосованій для цієї мети пам'ятці архітектури та її подальше введення до туристичних маршрутів є надзвичайно важливим моментом. Адже найповніше знайомство з пам'яткою чи цілим комплексом пам'яток, його історією може відбутися лише в музеї.

Музеєфікація передбачає проведення низки науково обґрунтованих заходів щодо приведення об'єктів культурної спадщини у стан, придатний для екскурсійного відвідування. Велика кількість різноманітних пам'яток матеріальної культури та численні живописні природні ландшафти Хмельницької області є об'єктивною передумовою розробки туристичних маршрутів, що охоплювали б

усі пам'ятки історії та культури Хмельниччини. На жаль, в області поки що не передбачається жодних конструктивних заходів щодо задовільного вирішення цієї проблеми. Більшість пам'яток лишається невідомою для екскурсантів, туристів, незважаючи на те, що чимало об'єктів мають важливе значення в історії українського народу, розвитку архітектурно-будівельних традицій.

Одна з головних причин такої ситуації криється у особливостях містобудівного розташування замкових споруд. Адже від ролі й місця історико-архітектурного комплексу в системі існуючої забудови залежать не тільки історично сформована об'ємно-планувальна структура населеного пункту, а й функціональний зміст пам'яток, їх фізичне й моральне збереження. Переважна більшість замкових комплексів Хмельниччини знаходяться на окраїні населених пунктів (Жванець, Сатанів, Рихта, Ізяслав, Меджибіж, Панівці) та за їх межами (Зіньків, Чорнокозинці, Сутківці). При цьому до більшості з них немає зручного транспортного доступу, тоді як ці пам'ятки завдяки своїй історико-культурній цінності та живописним природним ландшафтам могли б бути вигідними об'єктами масового туризму. Саме тому музеєфікація цих пам'яток як процес приведення об'єктів культурної спадщини до стану, придатного для екскурсійного обслуговування, є важливим фактором розвитку туризму в регіоні.

Виправити становище дуже нелегко, бо існує безліч, на перший погляд, нездоланих перешкод: брак коштів у культурній галузі; об'єкти знаходяться у напівзруйнованому стані і цей процес руйнації не припиняється; відсутність в регіоні нової наукової концепції музейного будівництва, яка б відповідала сучасним потребам; зруйновано багато старовинних будівель; гостра нестача музейних кадрів; відсутність економічних основ реставрації пам'яток історії і культури та багато інших.

Проблем забагато, але з'ясуємо перспективи.

По-перше, необхідно виконати детальну фіксацію історико-архітектурних пам'яток та всіх елементів історичного середовища навколо них.

По-друге, було б доцільним створити класифікаційні списки існуючих замкових комплексів за ознаками можливого їх використання у музейній справі.

Необхідно залучити усі подібні пам'ятки до єдиного музейного простору Хмельниччини. Для цього перш за все треба розробити єдину наукову концепцію музейного будівництва та розвитку туризму в області, яка б враховувала усі історико-архітектурні пам'ятки.

Оскільки в області нараховується значна кількість історичних міст і селищ, що мають унікальну архітектурну забудову і композиційним центром яких є пам'ятка фортифікаційного будівництва, стає доцільним проведення робіт у напрямі створення історико-архітектурних заповідників та заповідних зон на території цих населених пунктів з подальшою музеєфікацією пам'яток та упорядкуванням заповідних територій.

Потрібно також розробити єдиний генеральний план розвитку новостворених заповідників та заповідних зон з визначенням вартості, черговості та термінів проведення ремонтно-реставраційних робіт і музеєфікації пам'яток.

Організація історико-культурних заповідників у пам'ятках передбачає також використання окремих будівель і споруд комплексів для розміщення різних музеїв і підприємств туризму: пунктів харчування, магазинів, кіосків, виставкових та концертних залів.

Враховуючи недостатнє державне фінансування культурної сфери, заповідники і музеї можуть фінансуватися як за рахунок коштів, що передбачаються у бюджеті Хмельницької області на утримання закладів культури, так і інших джерел, не заборонених законодавством.

Одним з таких джерел можуть стати спонсорська та меценатська діяльність. Останнє більш доцільне, бо передбачає передачу коштів без будь-яких умов та розрахунків на майбутні вигоди. Та в сучасних умовах використання цих джерел практично неможливе, бо в Україні ще не прийнято закон "Про меценатство" і, звісно, не розроблена процедура передачі коштів на такі цілі. Ця проблема тим більш актуальна, що як в державному, так і в місцевому бюджетах завжди не вистачає фінансових ресурсів на охорону історико-культурної спадщини. Сьогодні існують підприємства та організації, що могли б надати відчутну допомогу при вирішенні цієї проблеми, та не мають такої змоги через відсутність відповідного закону. Тому на сучасному етапі діє поки що

лише один метод музеєфікації пам'яток – створення історико-архітектурних заповідників та заповідних зон з подальшим їх введенням до туристичних маршрутів.

Дещо вже зроблено в цьому напрямку. Так, територію Старого Міста в Кам'янці-Подільському у 1998 році було оголошено Національним історико-архітектурним заповідником “Кам'янець”. 15 березня 1999 року постановою Кабінету Міністрів України було затверджено комплексну програму розвитку Національного історико-архітектурного заповідника “Кам'янець”. Ця програма передбачає активний розвиток туризму на базі історико-архітектурних та природних пам'яток Кам'янець-Подільського району.

Державні історико-архітектурні заповідники створено у палацовій садибі “Самчики” та на території замкового ансамблю у Меджибожі з подальшим їх активним використанням для розвитку туризму в області. Зараз відновлюють історико-архітектурний заповідник на базі фортифікаційних споруд у м. Старокостянтинові. Але залишається ще ціла низка унікальних замкових комплексів з багатющим історико-культурним потенціалом, ще не введених до музейного та туристичного простору України.

Взагалі проблема збереження і музеєфікації багатьох замкових комплексів Хмельниччини пов'язана з проблемою збереження малих міст України. Адже значна кількість унікальних об'єктів знаходиться в незначних містечках та селищах, на відстані від великих міст–осередків науки і культури і навіть райцентрів. Тому проблему відновлення архітектурних пам'яток та їх введення до музейного простору України слід вирішувати в руслі питання про відродження і розвиток малих міст України. При цьому треба враховувати, що розширення і вдосконалення музейної мережі та створення нових історико-архітектурних заповідників або заповідних територій, розробка нових туристичних маршрутів відповідно впливатимуть на вирішення цієї проблеми.

Висновок. Організація мережі турбаз, готелів, будинків відпочинку з використанням історико-архітектурних пам'яток, будівництво нових об'єктів у місцях, де знаходяться різноманітні пам'ятки історії і культури, введення в експлуатацію численних музеїв дасть змогу створити туристичну індустрію області на основі архітектурної спадщини.

УДК [904:72]”16”+351.853

В.М. Ряполов

Харківська державна академія культури

ФОРТЕЦІ ТА ПОЛЬОВІ УКРІПЛЕННЯ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФАСУ БЕЛГОРОДСЬКОЇ ЛІНІЇ: ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА МУЗЕЄФІКАЦІЇ

© Ряполов В.М., 2005

Досліджено найбільш грандіозну військово-інженерну споруду на території етнокультурного регіону Белгородської лінії, об'ємно-просторову композицію земляних споруд південно-західного фасу. Запропоновано найбільш перспективні у плані консерваційних та реставраційних робіт ділянки з метою їх використання у вигляді позамузейних пам'яток. Обліковувати городища як пам'ятки державного значення.

Ключові слова: фортеці, польові укріплення, Белгородська лінія, городища, фортифікаційне мистецтво.

Постановка проблеми. Збереження та музеєфікація фортець та польових укріплень південно-західного фасу Белгородської лінії.

Мета статті. Метою статті є комплексне архітектурно-археологічне дослідження Белгородської лінії, прийняття пам'ятки архітектурної археології, історії і культури двох східнослов'янських